

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЧНО-ЦІЛЬОВОГО КОМПОНЕНТУ

Сергій Кузьмич ШАБЕЛЬНІКОВ,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Кримінологічне законодавство – міжгалузєва мережу нормативно-правових актів та їх положень, що регулюють суспільні відносини у сфері протидії злочинності шляхом визначення стратегії, окремих напрямів, рівнів, шляхів, способів, засобів, а також суб'єктів спеціально-кримінологічного впливу на детермінаційний комплекс злочинності та фонових для неї явищ. Кримінологічність законодавства означає не його структурну цілісність, а *властивість*, що виводиться з розуміння цільової природи, соціального призначення відповідних юридичних норм, розміщених у нормативно-правових актах різних галузей права: від конституційного адміністративного, екологічного й до кримінально-виконавчого. Цією властивістю можна управляти; її можна закладати, моніторити, розвивати.

Питання концептуального розвитку кримінологічного законодавства – багатомірне: воно настільки ж про розвиток системи управління протидією злочинності, настільки ж і про розвиток політичної і правової системи, наскільки, розвиток кримінологічної і в цілому правничої науки та освіти. Тому ця наукова розвідка присвячена опису і поясненню окремого – стратегічно-цільового – компоненту моделі концепції розвитку кримінологічного законодавства України пред'являє цільовий блок стратегування у сфері правового забезпечення протидії злочинності. Він багато в чому перекликається зі стратегічними цілями протидії злочинності взагалі (адже ця сфера публічного адміністрування неодмінно береться у правові рамки, здійснюється у визначеному правовому полі; громадський вплив є факультативним, хоча й, ясна річ, важливим), але не повністю ним відповідає, репрезентуючи специфічні цілі правової політики, розвитку правової системи як такої. Він вміщує найбільш значущі, на нашу думку, результати організаційної, правової діяльності, досягнення яких здатне істотним чином підвищити соціальну ефективність кримінологічного законодавства, а саме:

1) *юридичне конституювання системної протидії злочинності* – удосконалення конститутивного блоку кримінологічного законодавства. Первинним має бути крок фундаментального значення – розробка цілісного *концепту конституанти* – *ідеї переукладення суспільного договору в Україні* (кримінологічне законодавство є фрагментом конституанти). Ледве чи можна стверджувати, що в українському суспільстві є згода щодо ключових параметрів його розвитку. А це – основа співжиття, який, варто бути відвертим, вже давно пронизаний сіткою дрібних і не дуже тріщин, розламів. Неодноразові спроби його «залатати» ідеями багатовекторності, чи васало-імперства (компрадорства, «малоросійщини») чи «націонал-патріотизму» до успіху не призвели. Варто також визнати і те, що українсь-

ке суспільство – фронтірне; ця обставина не осмислена, не вивчена; стратегічно виважена робота (в тому числі й кримінологічна) з фронтами не ведеться (принаймні з боку української влади). Не дивлячись на очевидні позитивно-правові маркери, наразі немає консолідованої суспільної позиції щодо джерел кримінальних загроз національній безпеці (хоча б щодо географічної сторони світу, звідки найбільша з них походить), а також щодо правової оцінки діяльності низки інших політичних акторів чи-то як злочинної, чи-то як морально виправданої, правової у юснатуралістичному значенні. Коріння цих фронтірів уходять далеко вглиб історії (історій), не враховані у сучасній політиці державотворення.

Тож, ведучи мову про переукладення суспільного договору, розробку та прийняття інакшої конституції на основі конституанти, варто бути свідомим того, що цей напрям, ціль мають пряме відношення до системної протидії політичній злочинності, політичним факторам злочинності та із цього соціального запиту, його кримінологічного осмислення та опрацювання має виходити. Одним з елементів конституанти має стати усвідомлення та концептуалізація спільного безпекового середовища, зорієнтованого на майбутнє, виходячи з фактичних, наявних та перспективних загроз не лише регіонального, а й глобального характеру. В цьому аспекті наголосимо, що оскільки ст. 3 чинної Конституції України цілком справедливо, обґрунтовано в числі найвищих соціальних цінностей визнає безпеку людини, варто, на нашу думку, виділити окремий розділ Основного закону, присвяченому соціальним конвенціям у сфері спільної безпеки, в тому числі і зокрема, кримінологічної безпеки.

Окремим напрямом юридичного конституювання протидії злочинності є прийняття базового у цій сфері закону, яким мають бути унормовані цілі, принципи, рівні, напрями, суб'єкти протидії злочинності, основи державного стратегування, програмування та планування кримінально-превентивних практик;

2) *переведення кримінологічної науки з периферії правничої освіти до кола центруючих її елементів.* Без цього кроку (його реалізація – справа політичної волі і компетентності керівників освітнього та силових міністерств, відомств, парламентського корпусу, окремих закладів вищої освіти) будь-які рекомендації щодо удосконалення кримінологічного законодавства або не матимуть свого виходу у нормативно-правовій площині, або ж виключно у ній й залишатимуться, не будучи забезпеченими відповідною правозастосовною практикою. Існування кримінологічного законодавства потребує кримінологів;

3) *налагодження, підтримання функціональності, безпрогальності міжгалузевих системно-правових зв'язків кримінологічного законодавства,* що ґрунтується на розуміння ризоматичної міжгалузевої його будови, ефективних системах кримінологічної експертизи та моніторингу правового регулювання у сфері протидії злочинності. Напрямами експертної, моніторингової та заснованої на ній законотворчої діяльності мають стати:

- *підтримання предметних зв'язків,* що визначаються точками перетину суспільних відносин, що регулюються та/або охороняються різними нормативно-правовими актами кримінологічної властивості;

- *підтримка структурних зв'язків*, які об'єктивно виникають (мають виникати) на рівнів інституціонального забезпечення нормального функціонування предметних зв'язків. В першу чергу це стосується переліку, структур та функцій спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності, співвідношення і розмежування їх компетенцій, належна правова основа для взаємодії, координації спільної діяльності;

- *підтримка функціональних зв'язків*, що має на маті недопущення прогалин у протидії злочинності, перекриття державним реагуванням та соціальним контролем якомога більшого спектру, рівнів і сфер відтворення криміногенних факторів.

Кожен з цих напрямів правового забезпечення міжгалузевих системно-правових зв'язків кримінологічного законодавства повинен віднайти власне організаційне та науково-методичне оформлення, супроводження, фінансування в межах постійно діючих інститутів кримінологічної практики;

4) *запровадження інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів*. І хоча ця ідея не є новою, її розробкою в нашій державі активно займалися і заклали потужний теоретичний фундамент О. М. Джужа, А. П. Закалюк, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов й деякі інші дослідники, вона все ще залишається побутуючою переважно на концептуальному рівні. Лише окремий її сегмент втілений у практику – антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів. Тобто діють механізми блокування правової криміногенності тільки у сфері відтворення корупціогенних ризиків, факторів. Решта ж строкатої палітри правової детермінації злочинності зостається не забезпеченою дієвим кримінологічним інструментарієм її елімінації. При цьому варто окремо акцентувати на тому, що кримінологічна експертиза може і має стати перепорою не тільки для нарощування криміногенного потенціалу системою вітчизняного законодавства, а й *запобігання закріпленню законодавчих можливостей для імітації, симуляції кримінологічних практик* через прогалини, незабезпеченість організаційно-правовими механізмами реалізації правових приписів, формами контролю, заходами та механізмами притягнення до відповідальності за їх невиконання тощо. Саме тому запровадження інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів віднесено нами до цілей стратегічного значення щодо розвитку кримінологічного законодавства в цілому.

Оперуючи установками та орієнтаціями, стратегічні цілі доповнюють оформлення напрямів розвитку кримінологічного законодавства, задаючи деякі їх умовно кінцеві у певній перспективі (проте принципово проміжні) пункти, стани. Однак їх досягнення виявляється можливим за наявності належного соціально-правового механізму управління у сфері протидії злочинності та антикримінальної діяльності як такої. Налагодження та підтримання функціональності цього механізму міжфазової, міжцільової інтеграції кримінологічного законодавства та правореалізації забезпечується програмно-проектним компонентом концепції. Його розробка – перспективний напрям подальших кримінологічних досліджень.